

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KÉRDÉSE AZ ÓVODAI ÉS ISKOLAI SZOCIÁLIS SEGÍTŐK ÉS A NEVELÉSI, OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KÖZÖTT

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.4.52>

ABSZTRAKT

A másodlagos szocializációs színteret képező nevelési, oktatási intézményekben, ahol a gyermekek/fiatalok az idejük jelentős részét töltik, a velük kapcsolatos/őket ért traumák, felmerülő problémák vagy akár a mindennapjaikkal, életmódjukkal kapcsolatos kérdések is itt kerülnek felszínre, illetve csapódnak le. Kutatásunk ezzel kapcsolatban vállalkozik az óvodai és iskolai szociális segítők mindennapi tevékenységének feltárására a nevelési, oktatási intézményekben, fókuszálva az ottani kapcsolatrendszerükre – együttműködésükre a pedagógusokkal/oktatókkal, valamint más szakemberekkel – és az azt befolyásoló tényezőkre.

2018-tól az óvodai és iskolai szociális segítséget a Család- és Gyermekjóléti Központok speciális szolgáltatásként működtetik járási szinten. Ennek következtében megjelentek a segítők a nevelési, oktatási intézményekben. Egy új, külsős szakember jelenlétéből adódóan feltételezni lehetett, hogy amint sikerül jobban bekapcsolódniuk az óvodák és iskolák vérkeringésébe, várhatóan nagymértékű látencia táruul majd fel. A vártak megfelelően megemelkedett a gyermekjólét, gyermekvédelem látókörébe kerülő esetek száma, annak ellenére, hogy az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység prevenciós jellegének elsődlegessége az egyéni konzultációk szintjén is fennáll. A gyakorlati munkában ez annyit tesz, hogy a szociális segítő – mint egy átmenetet képezve az anya- és befogadóintézmény között – előzetesen megvizsgálja a problémában érintett gyermek esetét, és amennyiben alapellátás nélkül megoldható nehézségről, elakadásról van szó, segít ebben a családnak és a köznevelési intézménynek.

Az együttműködés kérdése és az azt befolyásoló tényezők feltárásának fontossága megkérdőjelezhetetlen a hatékonyság szempontjából is, melynek elméleti keretét szolgál az ökológiai modellen keresztül, a teammunkán át, a kompetenciahatárok kérdésköre is. Emellett nem hagyhatók figyelmen kívül a jogszabályi keretek, a módszertani útmutató és a tevékenységről szóló protokoll sem.

A kérdőíves felmérés és a kísérleti döntéshozás módszerének keverékeként megjelenő vignetta módszer adatfelvétel mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind a pedagógusok/oktatók irányába kiterjed. Kutatásunk célja vizsgálni mind a segítők, mind pedig a pedagógusok/oktatók intézményen belüli kapcsolódását egymáshoz és más szakemberekhez, továbbá a vignetta által vázolt problémára történő reakciót, beavatkozást és annak lehetőségeit.

A kutatás eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy a segítségkérés tényét mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind a pedagógusok/oktatók esetében valószínűsíti a másik fél együttműködési hajlandóságának érzékelt mértéke. Továbbá, míg a szociális segítők segítségkérését nem befolyásolta más szakemberek jelenléte az intézményben, addig a pedagógusok/oktatók esetében az iskolapszichológus, a fejlesztő

¹ Gál Ferenc Egyetem, Egészség- és Szociális Tudományi Kar.

² Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.

tőpedagógus, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, valamint a védőnő jelenléte is növelte a gyermekjóléti rendszertől való segítségkérés valószínűségét.

Kulcsszavak: együttműködés, szociális segítők, pedagógusok/oktatók, integrálódás

THE ISSUE OF COOPERATION BETWEEN SOCIAL WORKERS IN NURSERY SCHOOLS AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ABSTRACT

In educational institutions, a secondary socialisation area where children/young people spend a significant part of their time, traumas and other problems, or even issues related to their everyday life and lifestyle, are also revealed or precipitated.. In this context, our research aims to explore the everyday activities of social workers in preschools and schools, focusing on their relationships within educational institutions—their cooperation with teachers/educators and other professionals—and the factors that influence these relationships.

As of 2018, social assistance in preschools and schools has been provided at district level as a special service by the Family and Child Welfare Centres, and as a result social workers have appeared in educational institutions. With the presence of these new external specialists, it could be assumed that once they became more integrated into the daily operations of preschools and schools, a large amount of latency would be revealed. As expected, the number of cases has increased, despite the fact that the preventive nature of the activity remains a priority in individual cases. In practice, this means that the social worker, acting as a bridge between the mother and the host institution, first examines the case of the child affected by a problem and, if there is a difficulty or an obstacle that can be resolved without basic care, helps the family and the public education institution in doing so.

The issue of cooperation and the need to focus on the factors that influence it are therefore also of unquestionable relevance in terms of effectiveness, which is also theoretically framed by the ecological model, the issue of competence boundaries and teamwork. The legal framework, the methodological guidelines and the protocol concerning the activity cannot be ignored.

The vignette method of data collection, which is a combination of questionnaire surveys and experimental decision-making, covers both preschool and school social workers and the teachers/educators. The aim of our research is to examine the relationships between support staff and teachers/educators within the institution, as well as their relationships with other professionals, and to examine their responses to and interventions in the problem outlined in the vignette, and the possibilities for such interventions.

Keywords: cooperation, social workers, teachers/instructors, integration

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KÉRDÉSE AZ ÓVODAI ÉS ISKOLAI SZOCIÁLIS SEGÍTŐK ÉS A NEVELÉSI, OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KÖZÖTT

BEVEZETÉS

Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység kötelező tevékenységként való megjelenése óta (2018. szeptember 1.) eltelt időszakban amellet, hogy saját magát igyekezett a rendszerbe beilleszteni, számos addig nem látott akadályba is ütközött. Kereste a helyét a nevelési és oktatási intézményekben, a szintén újonnan átalakult gyermekjólét rendszerében, majd igyekezett a Covid19-járvány idején megjelenő újabb ellátandó feladatokat teljesíteni.

2016-ban átalakult a gyermekjóléti szolgálat, létrejöttek a Család- és Gyermekjóléti Központok, ahol 2018-tól az óvodai és iskolai szociális segítést a központok speciális szolgáltatásként működtetik járási szintű tevékenységként. A nevelési és oktatási intézményekben az eddigi nevelési szintéren történő gyermekvédelmi munka nagymértékben átalakult, új külső szakember jelent meg az óvodai, iskolai és kollégiumi szintéren egyaránt. Az iskolákban és óvodákban végzett szociális segítő tevékenység jelenleg szakmai ajánlások által előírt formája legjobban az 1980-as években, Németországban kialakult, gyermekekre irányuló iskolai szociális munka modelljéhez igazodik, ahol a segítő szakember az iskola és a gyermekvédelmi intézmény között közvetítve, velük együtt dolgozva egyéni, csoportos és közösségi beavatkozási szinteken nyújt preventív jellegű segítséget (Máté 2018).

Egy új, külsős szakember jelenléte, aki összeköti a nevelési és oktatási intézményeket az ellátórendszerrel, egyszerre több helyszínen hozott – előzetesen megíósolt – változásokat. A feladat bevezetésének kezdetétől feltételezni lehetett, hogy amint sikerül jobban bekapcsolódniuk a segítő szakembereknek az óvodák és iskolák vérkeringésébe, várhatóan nagymértékű látencia tárul majd fel. Sok esetben ugyanis a köznevelési intézmények „házon belül” igyekeznek megoldani bizonyos helyzeteket, eseteket, a közvetlen kommunikáció a gyermekvédelmi felelősökön keresztül történt, amennyiben volt erre kijelölt pedagógus az intézményben. A vártnak megfelelően megemelkedtek az esetszámok, annak ellenére, hogy az óvodai és iskolai szociális segítő munka prevenció jellegének elsődlegessége az egyéni helyzetekben is fennáll. A gyakorlati munkában ez annyit tesz, hogy a szociális segítő – mintegy átmenetet képezve az anya- és befogadóintézmény között – előzetesen megvizsgálja a problémában érintett gyermek esetét, és amennyiben alapellátás nélkül megoldható nehézségről, elakadásról van szó, segít ebben a családnak és a köznevelési intézménynek (Szabó 2023). Ezzel szemben a szolgáltatás bevezetése után ennyi évvel is még inkább az a jellemző, hogy már alapellátást vagy hatósági intézkedést indoklóan, előrehaladott állapotban, „feltorlódott” problémahalmazzal érkeznek a jelzések az intézményektől.

Sokrétű, sokszínű, komplex elméleti és gyakorlati tudást, rugalmasságot, alkalmazkodást, a hirtelen jött helyzetekre és problémákra való gyors és hatékony reagálást „vár” el ez a fajta speciális hivatás a benne dolgozó szakemberektől. A fent leírtakból is látszik, hogy releváns és aktuális kérdés, hogy mi történik a szakmai

mindennapokban. Hogy állnak helyt és küzdenek meg a szakemberek a terepen rájuk váró feladatokkal? Színes és változatos intézményi paletta, az óvodától egészen a középiskoláig ívelő korosztály, más és más szakmélység a szakemberek között, ettől válik izgalmassá és olykor nehezen megfoghatóvá a segítők mindennapi munkája (Herczeg 2023). A humánerőforráson, a tárgyi feltételeken, a szakmai ajánláson és módszertanon túl – melynek kutatására és kifejtésére jelen tanulmány nem vállalkozik – milyen kapcsolatot ápol a segítő a pedagógusokkal/oktatókkal és tulajdonképpen a nevelési, oktatási intézménnyel? Ezen felül a pedagógusok/oktatók oldaláról is kérdés, hogy a saját intézményekben dolgozó segítővel milyen szakmai, emberi kapcsolatot ápolnak, mennyire érzik, hogy be tudják csatornázni a mindennapjaikba. Mindkét oldal részéről egy adott felmerülő eset/probléma kapcsán: vajon hogyan reagálnak, milyen megoldási módszereket alkalmaznak és kiket vonnának be a folyamatban, illetve kik állnak rendelkezésre, kik elérhetőek az adott intézményekben?

Az óvodai és iskolai szociális segítők és a pedagógusok/oktatók kapcsolódása központi kérdés, hiszen az adott intézményben közösek a gyerekek, családok, akikkel dolgoznak vagy tanítják őket. Közösek a célok, együtt segítik a gyermekeket és fiatalokat, hogy túl tudjanak lendülni az aktuális nehézségeken, legyen az akár életkori sajátosságból vagy más okból fakadó, közösségbe való beilleszkedés támogatása, vagy akár más szakember bevonása. A segítő és az intézmény célja: egymást kölcsönösen támogatva, egy optimális védőháló kifeszítése, mely segítségével a kialakult helyzet vagy probléma a megfelelő, gyors reagálással elindulhat a megoldás útján.

Így kutatásunk fókuszában az óvodai és iskolai szociális segítők és a nevelési és oktatási intézmények közötti kapcsolat áll. A „Min múlik” központi kérdés köré szerveződik a kutatásunk, mely mindkét oldal szemszögéből szeretné feltárni az aktuálisan felmerülő kérdéseket, dilemmákat, a kapcsolódás jó és rossz gyakorlatait. Losonczi Ágnes 1970-es évekbeli életmódkutatásában is a mindennapi létfenntartás kérdéseitől kiindulva jutottak el egészen a családi életig, a gyermeknevelés gyakorlatáig. Továbbá a társadalmi változások és életfordulók nagylélegzetű témában született tanulmányai is fontos kapcsolódási pontot jelentenek jelenlegi tanulmányunkhoz. Kísérletet teszünk az egészségügyhöz, az életmódhoz, az időhöz, és a társadalmi traumákhoz kapcsolódva a társadalmi valóság feltárására. Hiszen az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység a másodlagos szocializációs szintén minden szálon kapcsolódik az egyénekhez, családokhoz, az őket körülvevő társadalmi helyzethez, az életmódhoz, a mentális és fizikai egészséghez, a traumákhoz, hiszen ezen a szintén egy fiatal generáció szemüvegén keresztül érzékelhetik a szakemberek és pedagógusok mindazt, ami aktuálisan velük és a családjaikkal történik. A teammunka során számtalan olyan szakembernek szükséges együttműködnie egymással, akik akár az egészségügy, akár a nevelési és oktatási intézmények, akár a gyermekjólét/gyermekevédelem munkatársai. Az ökológiai szemlélet a kutatásunkban szintén megjelenik, hiszen a gyermek és a fiatal nem önmagában, hanem a környezetével (család, óvoda, iskola stb.) együtt értelmezhető. Hiszen ahogy Losonczi Ágnes is fogalmazott: „[...] az értékrendszer, az életvitel ismerete nélkül nem lehet megérteni semmit [...]” (1977).

ELMÉLETI KERET ÉS SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A tevékenység megközelítése

Az óvodai és iskolai szociális segítő mindennapi munkájának hangsúlya a megelőző és megkereső tevékenységen van, szolgáltatásai pedig döntően a nevelési-oktatási intézményekben valósulnak meg, ezért kulcsfontosságúvá válik a szociális segítő és az intézmény közötti együttműködés. A 2019-ben, később 2022-ben kiadott új szakmai útmutató értelmében:

„Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység egy speciális segítségnyújtási forma, mely a szociális munka etikai kódexét betartva, a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával támogatja a gyermeket, a gyermek családját, az iskola, óvoda és kollégium pedagógusait és alkalmazottjait, a jelzőrendszer egyéb tagját (pl.: iskolaőr, védőnő) elsődlegesen a nevelési-oktatási intézmény helyszínén, de ettől eltérően feladathoz és programhoz illeszkedően más helyszínen is” (Belügyminisztérium 2022).

Az óvoda és az iskola mint másodlagos szocializációs közeg normákat közvetít, kortárs kapcsolatot biztosít, s természetesen oktatási-nevelési feladatokat lát el. A nevelési és oktatási intézmények életébe bekapcsolódó óvodai és iskolai szociális segítők mind a gyermekeknek/fiataloknak és a szülőknek, mind a pedagógusoknak segítségére lehetnek. A mindennapokban felmerülő kérdések megválaszolása és a kialakult problémák megoldása érdekében törekednek az optimális védőháló kialakítására. Élhetnek az osztályfőnöki órák nyújtotta lehetőséggel, ahol csapatépítő játékokat, csoportos feladatokat, szerepjátékokat tudnak vezetni, akár a pedagógussal közösen, mellyel az osztály peremére szorult diákot is be tudják vonni. A közös játék növelheti az elfogadást, csökkenheti a *bullying* jelenségét is (Starobinski 2006). A közös játék, együtt gondolkodás, a pozitív visszacsatolások a szorongást és a depresszív tüneteket már attól enyhíthetik, hogy az egyén szimbolikusan megélheti azokat (Benedek 2005, Sarnoff 2004).

A nevelési, oktatási intézményekben megvalósuló szociális munka során a szakma színterei közül megtalálható mind az egyénnel és családokkal való közvetlen segítségnyújtást magában foglaló esetmunka, mind a csoport- és közösségi szintű beavatkozás is (Herczeg 2023, 2024). A különböző szintek együttes jelenléte az ökológiai szociális munka elméleti megközelítésével értelmezhetőek könnyen. Az ökológiai szociális munka, ahogy erre Payne (2014) több helyen is felhívta a figyelmet, nem az elsősorban Dominellihez (2012) köthető *green social work* (környezetfókuszú szociális munka) koncepcióra hagyatkozik, hanem a Perlmanhez (1957) köthető *person-in-situation* (egyén és a környezetének kapcsolata) megközelítés rendszerszemléletű értelmezése.

Ökológiai szemlélet

Az ökológiai szemlélet a bajban lévő egyénre fókuszál, a beavatkozások fókuszában azonban az egyén mellett a vele együtt értelmezhető környezete is megjelenik, különös tekintettel a kapcsolathálózatokra. A rendszerszemléletből ismert folyamatos kölcsönhatások mellett tekintetbe veszi az egyéni és családi életciklusokat is. Fő kérdése az egyén és család környezeti illeszkedése, integrációja. Az egyes szintek közötti folyamatos kapcsolatot a segítő szakember figyelembe veszi. A beavatkozásokat a szintek, rendszerek közötti kölcsönhatás ismeretében tervezi meg és hajtja végre. A Welch-féle humán ökorendszer esetében az egyén áll középpontban és az ökológiai modell is az egyént helyezi figyelve fókuszába (Woods, 1992). Az egyes intéz-

ményi szereplők az egyén jóléte vagy problémája szerint két esetben lehetnek relevánsak: akkor kapcsolódik hozzájuk a segítő, ha

a) az adott intézmény szolgáltatást vagy ellátást nyújt az ügyfelének és ebben a kapcsolatban valamilyen konfliktus keletkezett,

b) az adott intézmény szolgáltatásával az ügyfél máshol keletkezett integrációs nehézsége orvosolható lenne. Tehát az ökológiai szociális munka feltár, összeköt, kapcsolatot erősít, helyrehoz.

Mindezeket a szociális esetmunka módszertanával teszi, azok közül is az esetmenedzsment típusú eljárásokkal. Az esetmenedzsment típusú tevékenységek elméleti megalapozása egyértelműen az amerikai ellátórendszer fregmentáltságához kapcsolható, ahhoz az igényhez, hogy a különböző szolgáltatások közötti koordinációt a szakember támogassa, illetve maga a szociális szakember végezze azt. A menedzsment kifejezés tehát nem a magyarországi nyelvi környezetben (és a hazai gyermekvédelmi jogalkotásban is jelen lévő) felülről történő irányítást, illetve döntéshozást jelenti (Herczeg–Héderné 2023). Ennek értelmében a nevelési és oktatási intézmények „motorja” lehet az óvodai és iskolai szociális segítő és a benne dolgozó pedagógusok/oktatók, akik a gyermekek/fiatalok mindennapjainak aktív résztvevői egy fontos szocializációs színtéren. A szakirodalom abban egyetért, hogy a tanulók mentális egészséggel kapcsolatos igényeinek kielégítésében kiemelten fontos a tanárok és az iskolai szociális munkások közti együttműködés (Lynn–McKay–Atkins 2003, Berzin et al. 2011). Az óvodai és iskolai szociális segítők ugyanis amellet, hogy közvetlen szolgáltatást nyújtanak a rászoruló tanulóknak, közvetett módon – például a tanárokkal való konzultáció révén – hozzájárulhatnak a gyermekek mentális egészségének megóvásához (Kopasz–Balogh–Kiss 2025). Továbbá kiemelt szerepe van a közöttük lévő kapcsolódás minőségének is abban, hogy a gyermekek/fiatalok irányába történő segítségnyújtás hatékonyságának mértéke mennyire magas.

Interprofesszionális, társszakmákkal való együttműködés, kompetenciahatárok

A szociális segítők iskolába való „megérkezésükkel” fontos szerepet töltenek be a jelzőrendszerben, annak hatékony működtetésében jelentős feladat hárul rájuk. Szoros kapcsolatba kerülhetnek az iskolában dolgozó társszakmák képviselőivel, mint például a gyermekorvossal/iskolaorvossal, a védőnővel, az iskolapszichológussal, a gyógypedagógussal, az ifjúsági munkással, a mentálhigiénés tanácsadóval, a közösségfejlesztővel (Homoki–Herczeg 2024). Lényeges, hogy velük partneri alapon zajló együttműködést tudjanak kialakítani, ahol tiszteletben tartják egymás kompetenciahatárait, támogatják egymást a hatékony munkavégzés érdekében (Galuske 2019). Kalocsai és munkatársai (2020) kutatási eredményei rámutattak, hogy az iskolai szociális segítők elvárásként kezelik saját maguk irányába is egy interprofesszionális szolgáltatási rendszer kiépítését és bevezetését, amely által a fent említett célokat el lehet érni. Bozó-Kutyifa Eszter (2020) szintén fontos szerepet tulajdonított az iskolai szociális segítőnek a társszakmákkal történő együttműködés kiépítésénél és az együttműködő rendszer működtetésénél. Hasonló megállapításra jutott Roth (2019) a kutatásában, kiegészítve azzal, hogy javasolt a szakemberek bevonásával gyermekvédelmi teamek létrehozása, mert a feladatok szinergiájának megteremtésével a különböző szakmák szabályainak tiszteletben tartása mellett nagyobb esély teremthető a pozitív változások elérésére. Szecskó (2022, 2024) hasonló megállapításokra jutott, de fordított irányból közelítette meg a kérdést. Ő a hatékony szakmaközi együttműködés zálogának és megalapozójának a szociális szakma presztízsének növelését és a szakmai identitás megerősítését látja. Továbbá fontosnak tartja a kompetenciahatárok megfelelő és kellően érthető kommunikációját más szakemberek

irányába, ugyanis mindannyiunk érdeke, hogy hamar elfogadják az intézménybe érkező segítőt. Mindezek hiányában ellenszenv is kialakulhat a szolgáltatás irányába, ami csak a „vendég szerepet” erősíti. Mindezeket alátámasztja Budai (2020) helyzetértékelő elemzése, ahol az interprofesszionális együttműködés előnyeit hangsúlyozta a szociális segítség területén. A tudatosan, szabályok szerint felépített együttműködés elősegíti az egyes szakmák közötti bizalom és elfogadás kiépülését, egymás kompetenciahatárainak pontosabb megismerését és annak tiszteletben tartását, egymás szakmai elismerését. Budai is arra a következtetésre jutott, hogy az iskolai szociális munkásnak képesnek kell lennie csapatmunkát kialakítani és ezt az együttműködést koordinálni a szakemberek között. Azt egyelőre nem látta eldönthetőnek, hogy képes lesz-e ez a munkakör egy koordináló, menedzselő feladatot ellátni a jövőben a hatékony együttműködés keretében.

Korábbi kutatások a tevékenységre vonatkozóan

Ahogy Kopasz Marianna és munkatársai fogalmaztak (2025), Magyarországon az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység 2018-as bevezetése óta átfogó vizsgálat nem készült, néhány kutatás azonban kísérletet tett a segítőik mindennapi munkájának vizsgálatára. Feltártak ezek a kutatások olyan elvárásokat, melyeket a pedagógusok és a szülők várnak el a segítőktől (Csók–Pusztai 2022), továbbá az egyéni, csoportos és közösségi színterek mindennapjaiban zajló munkát (Herczeg 2023, 2024), a kompetenciahatárok kérdését az ellátórendszerben dolgozó szakemberekkel való közös munka során (Bozó-Kutyifa, 2020), illetve az ökológiai modell megjelenését a tevékenység beavatkozási szintjein (Herczeg–Héderné, 2023).

Többek között ezért releváns és központi kérdés, hogy a nevelési és oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok/oktatók milyennek ítélik meg a közös munkát, a közös kapcsolódást az óvodai és iskolai szociális segítővel és fordítva. Hogyan működnek külön és együtt egy felmerülő eset/probléma kapcsán és milyen megoldási módokat alkalmaznának és milyen kapcsolódási pontokat találnának ehhez más szakemberekkel?

A KUTATÁS MÓDSZERÉRŐL

Mintavétel és adatgyűjtés

Az óvodai és iskolai szociális segítőkkal, illetve pedagógusokkal/oktatókkal kapcsolatos kutatási kérdéseinket egy nagyobb kutatás részeként vizsgáltuk, mely kevert módszertanon alapszik. Ebben a tanulmányban azonban a kutatás kvantitatív részében szereplő vignetták és az ezzel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok kerültek a középpontba mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind pedig a pedagógusok/oktatók részéről (ahol a vignetták és a hozzájuk kapcsolódó kérdések korosztálytól függetlenül megegyeztek). Ennek értelmében a kérdőív utolsó blokkjában vignettamódszerrel vizsgáltuk a szociális szakemberek területi munkája során, explicit módon integrált elméleti háttér mellett – az intézményen belüli kapcsolódás és beavatkozás lehetőségeit és az interprofesszionális együttműködésbe bekapcsolódó hálózati köröket. A kutatás és a jelenlegi tanulmány tehát arra vállalkozik, hogy választ kapjunk arra, mennyire kérnek vizsgálatunk alanyai egyáltalán segítséget az adott helyzet/probléma kapcsán, illetve amennyiben segítséget kérnek, azt a másik féltől kérik-e vagy esetleg más szakemberektől. Továbbá fel szerettük volna tární az információkat a rendelkezésre álló szakemberekről és azok számáról, illetve arról, hogy az adott korosztályban milyen lépéseket tenne mindkét fél az adott valóságból merített eset (valós vignetta) megoldásának érdekében.

A mintavétel során különös hangsúlyt fektettünk arra, hogy célzottan azt a réteget érjük el, akik az adott szakma képviselői. A populáció ismeretének hiányában mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind pedig a pedagógusok esetében a munkáltatót vagy a fenntartót kerestük meg a kitöltés kérésével. Az óvodai és iskolai szociális segítők esetében a Család- és Gyermekjóléti Központok intézményegység vezetőjének kértük a segítségét a kérdőív érintett kollégákhoz való eljuttatásában. A pedagógusok/oktatók esetében célként tűztük ki, hogy az országban minél szélesebb körben, fenntartótól függetlenül eljusson a kérdőív mind a tankerületi központok iskoláihoz, mind pedig a szakképzési intézményekhez, valamint az óvodákhoz, ezzel biztosítva, hogy lehetőség szerint a különböző korosztályokkal foglalkozó pedagógusoktól kapjunk válaszokat (óvoda, általános iskola, középiskola). Ehhez szintén a Család- és Gyermekjóléti Központok intézményegység-vezetőit és az ott dolgozó óvodai és iskolai szociális segítők közreműködését kértük. Megkértük a segítő kollégákat, hogy juttassák el a hozzájuk tartozó nevelési és oktatási intézmények vezetőihez emailben az általunk előre megírt engedélykérést és kérdőívlinket. Ebben a vezetők támogatását és engedélyét kértük a kutatáshoz, és azt, hogy az ott dolgozó pedagógusokhoz/oktatókhoz juttassák el a tájékoztatást és a kérdőívet. Minden válaszadó részletes tájékoztatást kapott a kutatás menetéről és céljáról, és csak az adott tájékoztatás elfogadásának és a kutatásban történő részvételi szándéknak a bejelölése után tudták megkezdeni a kérdőív kitöltését.

A válaszadás több szempontból is esetleges volt: magának az óvodai és iskolai szociális segítő munkakörnek a kiszámíthatatlansága miatt kétséges, hogy egy adott intézményben releváns-e a tevékenységgel kapcsolatos válaszadás (hiszen abban a járásban, ahol humánerőforrás hiányában nincs óvodai és iskolai szociális segítő, onnan válaszadó nem áll rendelkezésre). Ahogy a fentiekben említettük, nehezen megfogható a hétköznapi életben a segítő munkája és a pedagógusokkal való kapcsolódásuk az aktuális munkafolyamat során (Balogh–Kopasz–Kiss 2025). Így csak megkísérelni lehet a feltárást, melyet a későbbiekben érdemes majd finomítani, azonban ez az első olyan hazai feltáró kutatás az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységről, amely a pedagógusok és a segítő szemüvegén keresztül is vizsgálja a hétköznapi közös munkát, és mely hiánypótló adalékot szolgáltathat a jelenleg rendelkezésre álló szakirodalomhoz.

Másodsorban a mintavétel sajátosságaként még elmondható, hogy az óvodai és iskolai szociális segítők esetében az intézményegység-vezetők együttműködőnek bizonyultak, ám sok helyről érkezett visszajelzés (emailben, hozzávetőlegesen 15 járásból), hogy segítenének, de humánerőforrás hiányában a járásban nincs szociális segítő kolléga. A pedagógusok esetében sokszor bizonyultak elzárkózónak a vezetők, és mind ők, mind a pedagógusok tehernek és feleslegesnek érezték az ezzel kapcsolatos kutatást.

Összesen 197 területi egységnek (174 járás és 23 fővárosi kerület, melyek tulajdonképpen közigazgatásilag járásként látják el a feladataikat) kerestük fel a Család- és Gyermekjóléti Központjait, melyek elérhetőségei az éves központtalálkozókon történő frissítéseknek köszönhetően hiánytalanok. Nem minden esetben kaptunk email-visszajelzést a központokból, sokszor a válaszoknál vált láthatóvá, hogy mind segítő szakember, mind pedig a hozzá tartozó nevelési, oktatási intézmények pedagógusai is kitöltötték a kérdőívet az adott járásból. 85 járásból kaptunk válaszokat óvodai és iskolai szociális segítőktől és 52 járásból pedagógusoktól/oktatóktól.

Vignettamódszer

A kérdőíves felmérés és a kísérleti döntéshozás módszerének keverékeként alkalmazott vignettamódszer a kvantitatív kutatási rész utolsó blokkját képezte. Minden válaszadó egyetlen vignettát kapott. A vignetták valós szituációkon (a gyakorlati munka során előforduló eseteken) alapultak korosztályspecifikus bontásban. Mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind pedig a pedagógusok/oktatók ugyanazt a vignettát kapták, a különbség pusztán az volt, hogy milyen típusú intézményben dolgoznak. Ezért három vignetta közül tudtak választani: óvodai, általános iskolai vagy középiskolai eset. A szituációkban szereplő indikátorok a következők voltak: nem; viselkedés; nevelői/pedagógusai és társai irányába tanúsított viselkedés; információ forrása; nem zökkenőmentes válás és egyedüli gyermek. A szöveg érdemben nem tért el egyik korosztálynál sem, pusztán korosztályspecifikus módosításokat tartalmazott. Példaként az alábbiakban az általános iskolai esetet választók vignettáját olvashatjuk, ahol a kiemelt rész utal az indikátorokra (az anonimizálás érdekében a neveket megváltoztattuk):

„Zalán 10 éves. Viselkedésében az utóbbi időben változás tapasztalható. Sokszor zavarja az órát, nehezen fegyelmezhető, ha rászólnak, vehemensen reagál, visszabeszél. A tanárai irányába sokszor agresszív, csapkod, és csúnya jelzőkkel illeti őket. Az osztálytársaival is többször keveredik vitába, ami sokszor verekedéssé is fajul. Több osztálytársát zavarja a nem kiszámítható viselkedése. Ön egy másik szülőtől kapott telefonból értesült az esetről, melyben a segítségét kérte a problémával kapcsolatban. A másik szülő elmondása alapján a kisfiú szülei válnak, egyedüli gyerek és a válás nem feltétlenül zajlik zökkenőmentesen” (valós eset, általános iskola).

Arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen lépéseket tenne a válaszadó a megoldás érdekében, illetve hogy kérne-e segítséget a másik féltől (pedagógus a gyermekjóléttől; segítő az óvodán/iskolán belül), továbbá kiktől kérnének segítséget, ha kérnének, és mennyire tartanák együttműködőnek a másik felet. Azt is megkérdeztük, hogy az adott nevelési és oktatási intézményben milyen szakemberek állnak még rendelkezésre az óvodai és iskolai szociális segítőn kívül. A segítők esetében a leíró statisztikai elemzések alapjául szolgáló demográfiai adatokra vonatkozó kérdések voltak a nem, az életkor, a végzettség, hogy mennyi ideje dolgozik óvodai és iskolai szociális segítőként, valamint hogy melyik járásban végzi a tevékenységet. A pedagógusok esetében szintén a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a pedagógus pályán eltöltött évek száma, valamint a nevelési, oktatási intézmény típusa, amelyben a munkáját végzi kerültek megkérdezésre. A valószínűségi kapcsolat feltárására használt többváltozós bináris logisztikus regressziós modellben mind a segítő, mind a pedagógusok esetében függő változóként (dummy) a segítségkérés ténye lett megjelölve (*Kért-e az adott probléma kapcsán segítséget vagy sem a másik féltől?*). A modell független változói között szerepeltek kontrollváltozóként a demográfiai adatok, illetve egy 5-fokú likert skálán mérve, hogy a másik fél (segítő/pedagógus) mennyire lenne segítőképz az adott eset megoldása érdekében. Továbbá nyitott kérdés formájában, hogy milyen szakemberek állnak még az óvodai és iskolai szociális segítőn kívül rendelkezésre az adott nevelési, oktatási intézményben. A nyitott kérdésre adott válaszok kódolhatóak voltak, hiszen az elérhető szakemberek száma és típusa végesnek bizonyult. A vignetták paramétereinek elemzése nem volt cél, hiszen minden válaszadó egy vignettát választhatott, melyek a korosztályspecifikus megfogalmazást kivéve nem különböztek egymástól. Az elemzés során a segítségkérés tényét befolyásoló tényezők feltárása volt a cél a független változók bevonásával. A vignetták kiválasztása esetében arra kértük a szociális segítő válaszadókat, hogy ahhoz az intézménytípushoz tartozó vignettát válasszák, amelyik nevelési, oktatási intézménytípusból a legtöbb tartozik hozzájuk (óvoda, általános iskola, középiskola), hiszen egy segítőhöz az óvodától egészen

a középiskoláig tartozhatnak intézmények, egyszerre több is. A pedagógusok esetében pedig ahhoz az intézménytípushoz tartozó vignettát válasszák, amelyben dolgoznak (óvoda, általános iskola, középiskola).

EREDMÉNYEK

Leíró statisztikai adatok

A mintavétel és az adatgyűjtés eredményeképp az óvodai és iskolai szociális segítők részéről 221 kitöltés érkezett 85 járásból, a pedagógusok/oktatók részéről pedig 121 válasz érkezett 52 járásból. Mindkét esetben a nők voltak többségben, a segítők átlagéletkora 44 év, a pedagógusoké 49, és mindkét csoportban 90% fölötti a tevékenységhez köthető végzettség. A pedagógusok/oktatók átlagosan 21 éve vannak a pályán, míg az óvodai és iskolai szociális segítők 3–4 éve. Átlagosan 7 intézmény és 3 település tartozik egy segítőhöz, ami a kapcsolódás egyik meghatározó oka lehet, hiszen a „darabolódás”, azaz az egyik intézményből a másikba való eljutáshoz szükséges idő radikálisan csökkenti az intézményekre fordítható időt. A pedagógusok átlagosan egy segítő esetében az intézményben hetente eltöltött időt 7 órára tippelték, ezzel szemben a segítők válaszai alapján 17 óra a heti átlag. Voltak azonban pedagógusok, akik nem tudták megmondani, hogy a segítő nagyjából mennyi időt tölt az intézményben, és 13 pedagógus válaszolta, hogy nincs az intézményükben óvodai és iskolai szociális segítő. Arra a kérdésre, hogy töltenek-e plusz időt a kötelezőn túl az adott intézményben, a segítők 75%-a igennel válaszolt, míg a pedagógusok 59%-a szerint tölt náluk az intézményben a segítő a kötelezőn felül időt (1. és 2. táblázat).

1. táblázat. Az óvodai és iskolai szociális segítők általános, tevékenységhez köthető adatai

221 kitöltő 85 járásból	
Nem	91% nő
Életkor	átlag 44 év
Iskolai végzettség	92% a tevékenységhez közvetlenül köthető végzettséggel rendelkezik
Szakmában eltöltött idő	átlagosan 3–5 év
Segítőhöz tartozó települések száma	átlagosan 3 település
Segítőhöz tartozó intézmények száma	átlagosan 7 intézmény
Kötelező ügyeleti idő (óra/hét/segitő)	átlagosan 17 óra
Plusz idő eltöltése az intézményekben	75% tölt a kötelező ügyeleti idő felül plusz időt az intézményekben

Forrás: saját szerkesztés.

2. táblázat. A pedagógusok/oktatók általános, munkakörhöz köthető adatai

121 kitöltő 52 járásból	
Nem	69% nő
Életkor	átlag 49 év
Iskolai végzettség	97% főiskolai/egyetemi végzettséggel rendelkezik szakiránynak megfelelően
Szakmában eltöltött idő	átlagosan 21 év
Pedagógusokhoz tartozó intézmény típusok	55,4% középiskola 34,7% általános iskola 16,5% óvoda
Véleménye szerint a segítő hány órát tölt náluk hetente	átlagosan 7 órát
Tölt-e véleménye szerint a segítő náluk plusz időt	59%-uk szerint igen

Forrás: saját szerkesztés.

A regionális eloszlást tekintve az ország minden régiójából kerültek a mintába szakemberek. Mindkét csoport esetében a Dél-Alföld régióból érkezett a legtöbb kitöltés, a legkevesebb a pedagógusoktól Nyugat-Dunántúlról, az óvodai és iskolai szociális segítőktől pedig Közép-Magyarországról. (3. táblázat).

3. táblázat. A kitöltők regionális eloszlása

A válaszadók százalékos megoszlása régiók szerint		
Régiók	Pedagógusok/oktatók (n=121)	Óvodai és iskolai szociális segítő (n=221)
Nyugat-Dunántúl	5%	13%
Dél-Dunántúl	8%	10%
Észak-Alföld	11%	14%
Észak-Magyarország	11%	19%
Közép-Magyarország	16%	8%
Dél-Alföld	49%	36%

Forrás: saját szerkesztés.

A VIGNETTÁK ALAPADATAI

Az óvodai és iskolai szociális segítők választásai

Az óvodai és iskolai szociális segítők 55%-a (122 fő) az általános iskolához tartozó vignettát választotta, ami azt mutatja, hogy a hozzájuk tartozó intézmények legnagyobb számban általános iskolák (hiszen egy segítőhöz több intézménytípus is tartozhat). 28% (61 fő) választotta az óvodát és 17% (38 fő) a középiskolát. Beszédese és egyben pozitív eredményként említhető, hogy az óvodát és a középiskolát választó segítők 100%-a kérne segítséget szívesen a hozzá tartozó nevelési és oktatási intézménytől, valamint az általános iskolát választók szintén magas arányban (95%, 117 fő) kérnének szintén szívesen. Ugyanígy magasabb bizalomról árulkodik, hogy a segítők minden intézménytípus esetében 73–75% közötti arányban gondolták, hogy a választott esetben az adott intézmény pedagógusai/oktatói segítőkésségek lennének (4. táblázat).

4. táblázat. Az óvodai és iskolai szociális segítők választott vignettáinak eredményei

Intézménytípus-választás (n=221)	
Óvoda	61 választás (28%)
Általános iskola	122 választás (55%)
Középiskola	38 választás (17%)
Segítségkérés az intézményen belül (akik kérni szoktak)	
Óvoda	61 választás (28%)
Általános iskola	117 választás (53%)
Középiskola	38 választás (17%)
Mennyire lennének az adott esetben a pedagógusok együttműködőek	
Óvoda	75,4% szerint lennének inkább együttműködőek
Általános iskola	73% szerint lennének inkább együttműködőek
Középiskola	73,7% szerint lennének inkább együttműködőek

Forrás: saját szerkesztés.

A pedagógusok/oktatók választásai

A pedagógusok/oktatók 51%-a (62 fő) a középiskolához tartozó vignettát választotta, ami azt jelenti, hogy a hozzá tartozó intézmény a középiskola volt (egy pedagógushoz/oktatóhoz több intézménytípus is tartozhatna, de a mintánkban erre nem volt példa). 34%-uk (41 fő) választotta az általános iskolát és 15%-uk (18 fő) az óvodát. Az óvodát jelölők 50%-a (9 fő), az általános iskolát választók 46%-a (19 fő), valamint a középiskolát jelölők 69%-a (43 fő) válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy kérne-e segítséget az adott eset kapcsán a gyermekjólétben/gyermekvédelemben dolgozóktól. Az óvodában dolgozók 61,1%-a, az általános iskolában dolgozók 68,3%-a, illetve középiskolában dolgozók 88,7%-a szerint lennének inkább együttműködők az óvodai és iskolai szociális segítők az adott esetben (5. táblázat).

5. táblázat. A pedagógusok/oktatók választott vignettáinak eredményei

Intézménytípus-választás (n=121)	
Óvoda	18 választás (15%)
Általános iskola	41 választás (34%)
Középiskola	62 választás (51%)
Segítségkérés a gyermekjólétben/gyermekvédelemben dolgozóktól (akik kérni szoktak)	
Óvoda	9 választás (7%)
Általános iskola	19 választás (16%)
Középiskola	43 választás (36%)
Mennyire lennének az eset kapcsán az óvodai és iskolai szociális segítők együttműködők	
Óvoda	61,1% szerint lennének inkább együttműködők
Általános iskola	68,3% szerint lennének inkább együttműködők
Középiskola	88,7% szerint lennének inkább együttműködők

Forrás: saját szerkesztés.

A segítség igénybevétele és az együttműködés mértékének, illetve a rendelkezésre álló szakembereknek a kapcsolata

Bináris logisztikus regresszió segítségével, többdimenziós modell keretében vizsgáltuk, hogy a segítségkérést mely változók valószínűsíthetik. A függő változó a modellalkotáshoz szükséges feltételt teljesítve dummy változóként szerepel az elemzésben (igénybe vesz-e segítséget vagy sem), független változóként a másik fél együttműködésének mérését egy hatfokú Likert-skála biztosította (a magasabb pontszám jelenti a nagyobb mértékű együttműködést). A rendelkezésre álló szakemberekkel kapcsolatos nyitott kérdés könnyen kódolható volt, így szintén dummy változóként szerepel az elemzésben (mivel a szakemberek száma fizikailag is véges). A pedagógusok/oktatók által egyértelműen kódolható és említett szakemberek a következők voltak (11 különböző szakember): iskolapszichológus, védőnő, fejlesztő pedagógus, iskolaorvos, gyermekvédelmi felelős, gyógypedagógus, lelkész, iskolaőr, könyvtáros, óvodai és iskolai szociális segítő, szociálpedagógus. A szociális segítők pedig a következő szakembereket említették (7 különböző szakember): iskolapszichológus, védőnő, fejlesztő pedagógus, gyermekvédelmi felelős, gyógypedagógus, iskolaőr, pedagógiai asszisztens. Mind az óvodai és iskolai szociális segítők, mind a pedagógusok/oktatók esetében a regressziós modell alkotáskor a forward módszert alkalmaztuk a stabilabb modell érdekében, így azok a változók maradtak benne a végső modellben, melyek ténylegesen megőrzik a modell szignifikanciáját, kiküszöbölve mellette a más elemzési módokból adódó másodfajú hibát.

Az óvodai és iskolai szociális segítők eredménye

Az eredményekből látható, hogy az óvodai és iskolai szociális segítők nevelési, oktatási intézményen belüli segítségkérését valószínűsíti a pedagógusok/oktatók együttműködésének mértéke. A többváltozós modell ebben az esetben szignifikáns ($p=0,021$), a találatarány 97,7% és az esélyhányados $\text{Exp}(B)=4,102$, melynek 1-nél nagyobb volta pozitív értelemben, ténylegesen a segítségkérést valószínűsíti, 0,123 Nagelkerke pszeudo magyarázóerő mellett. Továbbá a segítség igénybevétele és a rendelkezésre álló más szakemberek jelenléte nem mutat szignifikáns összefüggést, azaz nincs kapcsolatban a segítségkérés azzal, hogy kik az elérhető más szakemberek a nevelési, oktatási intézményekben (6. táblázat).

6. táblázat. Az óvodai és iskolai szociális segítőkkel kapcsolatos bináris logisztikus regresszió eredménye

n=221	Többváltozós modell**				
	Segítség igénybevétele (0=nem; 1= igen)				
	Magyarázóerő (R^2)*	Változó szignifikanciaértéke (p)	Modell szignifikanciaértéke (p)	Találatarány (%)	Esélyhányados ($\text{Exp}(B)$)
Pedagógusok együttműködésének mértéke	0,123	0,029	0,021	97,7%	4,102
Milyen szakemberek állnak még rendelkezésre az intézményben (0=nem; 1= igen)	Egyik fent említett 7 különböző szakemberrel sincs szignifikáns összefüggés.				

* minden esetben a Nagelkerke pszeudó R^2 figyelembevételével

** a többváltozós modellnél forward-módszer alkalmazása

Forrás: saját szerkesztés.

A pedagógusok/oktatók eredménye

Az eredményekből látható, hogy a pedagógusok/oktatók esetében a gyermekjólétben/gyermekvédelemben dolgozóktól történő segítségkérés igénybevitelét valószínűsíti az óvodai és iskolai szociális segítők együttműködésének mértéke, illetve a rendelkezésre álló más szakemberek jelenléte is. Más szakember esetében a segítségkérést valószínűsítette az iskolapszichológus, a fejlesztőpedagógus, a gyermek és ifjúságvédelmi felelős és a védőnő jelenléte az adott nevelési, oktatási intézményben. A modell egészére vonatkozó mutatók alapján a modell maga szignifikáns ($p=0,009$), a találatarány 95,8%, a Nagelkerke pszeudo értéke pedig 0,292. Az óvodai és iskolai szociális segítők együttműködése kapcsán a változó szignifikanciaértéke $p=0,031$ és az esélyhányados $\text{Exp}(B)=3,123$, melynek 1-nél nagyobb volta ténylegesen a segítségkérést valószínűsíti. Továbbá a segítség igénybevétele és a rendelkezésre álló más szakemberek jelenléte a többváltozós modellben az iskolapszichológus esetében a változó szignifikanciaértéke 0,022, az esélyhányados $\text{Exp}(B)=2,265$; fejlesztőpedagógus esetében a változó szignifikanciaértéke 0,003, az esélyhányados $\text{Exp}(B)=1,134$; a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős esetében a változó szignifikanciaértéke 0,011, az esélyhányados $\text{Exp}(B)=1,021$; a védőnő esetében pedig a változó szignifikanciaértéke 0,035, az esélyhányados $\text{Exp}(B)=2,356$ (7. táblázat).

7. táblázat. A pedagógusok/oktatókkal kapcsolatos bináris logisztikus regresszió eredménye

n=121	Többváltozós modell**				
	Segítség igénybevétele (0=nem; 1= igen)				
	Magyarázó- erő (R^2)*	Változó szignifikancia- értéke (p)	Modell szignifikancia- értéke (p)	Találatarány (%)	Esélyhányados (Exp(B))
Óvodai és iskolai szociális segítők együttműködésének mértéke	0,292	0,031	0,009	95,8%	3,123
Rendelkezésre álló szakemberek az adott intézményekben (11 különböző szakember) (0=nem; 1= igen)					
Iskolapszichológus	0,292	0,022	0,009	95,8%	2,265
Fejlesztőpedagógus		0,003			1,134
Gyermek- és ifjúságvédelmi felelős		0,011			1,021
Védőnő		0,035			2,356

* minden esetben a Nagelkerke pszeudó R^2 figyelembevételével

** a többváltozós modellnél forward-módszer alkalmazása

Forrás: saját szerkesztés.

HASONLÓ LÉPÉSEK, MELYEKET A VÁLASZADÓK TENNÉNEK AZ ADOTT ESET MEGOLDÁSÁNAK ÉRDEKÉBEN, KOROSZTÁLY SZERINTI BONTÁSBAN

Az óvodai és iskolai szociális segítők lépései

Nyitott kérdésre adott válaszként a segítőknek lehetőségük volt hosszabban is megfogalmazni gondolataikat. A segítők minden beavatkozási szinten, továbbá az óvodától egészen a középiskoláig említették a szakma sajátosságait és a legjellegzetesebb lépéseket, melyben megjelenik a felelősségük mint jelzőrendszeri tag. Egyéni, csoportos és közösségi beavatkozási szinteken végzett mindennapi tevékenységből és módszerekből is merítenek, mint például a rogersi szemléletben hangsúlyos elfogadás, pozitív megerősítés és értő figyelem, az ökológiai modell, mely az együttműködésbe bekapcsolható hálózati köröket mozgatja, akár jelzés útján, akár optimális védőháló biztosítása érdekében. A delegálás is kulcsfontosságú, hiszen a megfelelő szakember bevonása elengedhetetlenné válik, amikor a segítő kompetenciahatárán túlmutat egy probléma vagy egy kialakult helyzet. Ekkor megjelenik a teammunka kiemelt szerepe a segítő folyamat során, hiszen a szociális segítő igyekszik olyan más szakembereket bevonni, akik az adott folyamat adott pillanatában hatékonyan tudják az esetet előremozdítani. A vignetták problémafelvetéséből adódóan komplex rálátást és szemléletet kíván a segítőtől az adott helyzet megoldása. A Welch-féle humán ökörendszert és a módszertani útmutatót figyelembe véve a gyermek sem önmagában, hanem a környezetével együtt érthető meg igazán, így a másodlagos szocializációs szintén felmerülő problémák esetében is több módszer egyidejű alkalmazása is lehetséges. Ennek értelmében az óvodai és iskolai szociális segítők mind az egyéni (beszélgetés a gyermekkel), mind pedig a csoportos (érzékenyítés, osztálykohézió) beavatkozási szinten egyaránt segítik a kialakult helyzet megoldását. A válaszokban megnyilvánul továbbá a korosztályspezifitásk: minél idősebb a gyermek, annál inkább előtérbe kerülnek az egyéni konzultációk, azonban ez már óvodában is értelmezhető beavatkozási forma. A szülőkkel, pedagógusokkal való párhuzamos kapcsolattartás minden korosztályi szinten jellemző volt, akár a delegálást követően is mint utánkövetés. A válaszokból kiemelünk egy-egy komplexebb megoldási módot, melyet a segítők a nyitott kérdésekre adott válaszokban megfogalmaztak:

Óvoda:

„Gyermek viselkedésének megfigyelése a csoportban, konzultáció óvodapedagógussal, szülővel, jelzés a Családsegítő Szolgálat felé, folyamatos kapcsolattartás a családsegítővel.” (nő, 30 éves)

„Felkeresném a szülőket, beszélnék velük akár több alkalommal, alkalmanként az óvónőkkel együtt. A gyermeket delegálnám pszichológushoz, és ezzel párhuzamosan én is segítő beszélgetésben segíteném. Az óvónőket is folyamatosan segíteném a gyermekkel kapcsolatos problémák hatékony kezelésében.” (nő, 41 éves)

Általános iskola:

„Egyéni konzultáció, szülőkkel beszélgetés, szorongáscsökkentő, dühkezelő foglalkozások, iskolapszichológussal kapcsolatfelvétel.” (nő, 49 éves)

„Egyéni segítő beszélgetést folytatnék a diákkal, majd megkérném az osztályfőnököt, hogy vegye fel a kapcsolatot a szülőkkel, ha kell adja meg elérhetőségemet. Valamint mondja el a szülőknek, hogy fordulhatnak hozzám bizalommal, ha segítségre lenne szükségük.” (nő, 48 éves)

Középiskola:

„Konzultálnék a megjelölt szakemberekkel, a szülőkkel, a gyerekkel segítő beszélgetéseket folytatnék. Belátásom szerint delegálnám szakemberhez.” (nő, 36 éves)

„Felvenném a kapcsolatot a fiú osztályfőnökével, a fiúval egyéni beszélgetést kezdeményeznék. Az osztályfőnökkel egyeztetve konzultációt kezdeményeznék a szülőkkel. Ha az iskolában nincs pszichológus, a szülők beleegyezésével az intézményünkben foglalkoztatott pszichológushoz delegálnám a fiút. Az érintett osztályban érzékenyítő foglalkozást tartanék a válás témaköréhez kapcsolódóan, feladatok segítségével próbálnám erősíteni a csoportkohéziót.” (nő, 52 éves)

Összesítve és kategorizálva a válaszokat, a legtöbbször elhangzott megoldásokat címszavakban, intézménytípusokra lebontva a 8. táblázat tartalmazza.

8. táblázat. Az óvodai és iskolai szociális segítőik legjellemzőbb megoldásai intézménytípusonként a válaszok gyakorisága alapján*

Óvoda	Általános iskola	Középiskola
Családsegítő/gyámhivatal segítségének kérése	Hospitálás	Iskolán belüli megoldás
Beszélgetés szülővel	Delegálás	Gyerekekkel/fiatalokkal sok egyéni beszélgetés
Óvodapedagógus segítségének kérése	Jelzés megtétele	Sikertelenség esetén szülők bevonása
Csoportfoglalkozás tartása	Csoportfoglalkozás tartása	Iskolapszichológussal beszélgetés (ha van)
Védőnő segítségének kérése	Beszélgetés szülővel	Beszélgetés az osztályfőnökkel
Mindkét fél vezetése/segítése	Beszélgetés a pedagógusokkal	Gyermekevédelmi felelős (ha van)

*Az azonos színek az azonos vagy hasonló eszközöket jelölik.

Forrás: saját szerkesztés.

A PEDAGÓGUSOK/OKTATÓK LÉPÉSEI

Szintén nyitott kérdésre adott válaszként lehetősége volt a pedagógusoknak/oktatóknak is hosszabban megfogalmazni a gondolataikat. Több alkalommal megjelent az iskolán belüli megoldási mód és az a szokás, hogy a problémát magunk oldjuk meg házon belül. Tapasztható azonban egy nyitás, amikor több szakember neve is megjelenik, többek között az óvodai és iskolai szociális segítőké is. Az alapadatokból látszik, hogy a pedagógusok/oktatók átlagosan 21 éve vannak a szakmában, ezért egy ilyen jellegű esetre számtalan megoldási mód áll rendelkezésükre a módszertani eszköztárukból, mégis a teammunka esetén már tudatosan benűk más szakemberek elérhetősége is, akik egy másik szemléletet és nézőpontot hozhatnak be, amely mindkét fél gondolkodásmódját és eszköztárát gazdagíthatja. Nem beszélve arról, hogy mentálisan és pszichésen minden szakember erősebb a szakmaközi együttműködés során. Hiszen, ahogy már hangsúlyoztuk, a gyermekek és fiatalok sem magukban, hanem a környezetükkel együtt értelmezhetőek, így mind a szakemberek, mind a pedagógusok is a szakmán belüli és a szakmák közötti együttműködés révén válnak hatékonyabbá és erősebbé. A delegálás itt is kulcsfontosságú, melynek során a kompetenciahatárok szintén megjelennek és mérlegelésre kerülnek. A válaszokból ebben az esetben is kiemelünk egy-egy komplexebb megoldási módot, melyet a pedagógusok/oktatók a nyitott kérdésekre adott válaszokban megfogalmaztak:

Óvoda:

„Óvodapszichológust ajánlanék, fogadóórán szociális segítőt a szülőknek, valamint csoportfoglalkozást kérnék tőle.” (nő, 44 éves)

„Csak saját berkeken belül a kollégákkal. Senkinek kívül semmi köze hozzá.” (nő, 62 éves)

Általános iskola:

„Osztályfőnökként tartanék olyan ofőórákat, ahol csoportosan is tudnék foglalkozni velük, illetve külön azzal az egy fővel is.” (férfi, 42 éves)

„Osztályfőnök, érintett kollegák, ped.asszisztens, iskolapszichológus, iskolavezetés bevonása. Később gyermekvédelem.” (nő, 59 éves)

Középiskola:

„Osztályfőnökök, tanító pedagógusok felkeresése, szülővel kapcsolatfelvétel + tanulóval való beszélgetés, illetve az iskolai szociális segítővel, iskolapszichológussal való konzultáció.” (férfi, 43 éves)

„Elbeszélgetés az adott diákkal, a sértett diákkal, a problémás diák osztálytársaival, barátaival, az osztályban tanító kollégákkal, kérném a családsegítők segítségét (és elküldeném iskolapszichológushoz, ha lenne).” (nő, 55 éves)

Szintén összesítve és kategorizálva a válaszokat, a legtöbbször elhangzott megoldásokat címszavakban, intézménytípusokra lebontva a 9. táblázat tartalmazza.

9. táblázat. A pedagógusok/oktatók legjellemzőbb megoldásai intézménytípusonként a válaszok gyakorisága alapján*

Óvoda	Általános iskola	Középiskola
Óvodapszichológus	Hospitálás	Iskolán belüli megoldás
Beszélgetés szülővel	Delegálás	Gyerekekkel/fiatalokkal sok egyéni beszélgetés
A gyerek játékaának figyelése	Beszélgetés a gyerekekkel	Szülő és az érintett kollégák bevonása
Csoportfoglalkozás tartása	Csoportfoglalkozás tartása	Iskolapszichológussal beszélgetés (ha van)
Fejlesztőpedagógus segítsége	Beszélgetés szülővel	Osztályfőnöknek jelzés

*Az azonos színek az azonos vagy hasonló eszközöket jelölik.

Forrás: saját szerkesztés.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatásunk során a 2018-ban bevezetett óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység és a nevelési-oktatási intézmények közötti együttműködés kérdését vizsgáltuk, hangsúlyozva a másodlagos szocializációs szintén felmerülő gyermekkorai problémák kezelését. Feltárára került a segítő és a pedagógusok/oktatók mindennapi kapcsolatrendszere, valamint az azt befolyásoló tényezők, mint például a kompetenciahatárok és a teammunka jelentősége. Egy kvantitatív, vignettamódszeren alapuló felméréssel vizsgáltuk, hogy a segítő és a pedagógusok milyen mértékben kérnek segítséget egymástól vagy más szakemberektől egy valós esethez kapcsolódóan, és ehhez milyen megoldási lépéseket alkalmaznak.

Az eredmények azt mutatják, hogy a segítségkérést mindkét fél esetében valószínűsíti a másik fél együttműködési hajlandóságának érzékelt mértéke. Az elemzés bemutatja továbbá a segítő és a pedagógusok közötti kölcsönös bizalom és szakmai integrálódás aktuális helyzetét.

Az óvodai és iskolai szociális segítő mint az ellátórendszer új szereplői, átlagosan mindössze 3,5 éves szakmai tapasztalattal rendelkeznek, szemben a pedagógusok/oktatók átlagosan 21 éves pályán töltött idejével. A segítő munkáját jelentősen megnehezíti a feladat megosztottsága, mivel átlagosan 7 intézmény és 3 település tartozik egy segítőhöz. Ez a „darabolódás” nagymértékben csökkenti az intézményekben eltölthető időt, ami kihat a vérkeringésbe való bekerülésre és az integráció lehetőségére. Ennek ellenére a segítő 75%-a tölt a kötelező ügyeleti időn felül plusz időt az intézményekben.

A kutatás feltáró jellegéből fakadóan hiánypótló, mivel a bevezetése óta nem készült átfogó vizsgálat a tevékenységről, és a rendelkezésre álló szakirodalomban (pl. Kopasz–Balogh–Kiss 2025) is csak elvétve történtek próbálkozások a pedagógusok és segítő közös munkájának vizsgálatára. A bináris logisztikus regresszió eredményei mindkét fél esetében egyértelműen azt mutatják, hogy a segítségkérés tényét valószínűsíti a másik fél együttműködésének mértéke. A segítő az eredmények alapján magasabb bizalommal vannak a pedagógusok felé (73% feletti együttműködési hajlandóságot feltételeznek), ami az új szakemberek részéről természetes folyamat lehet a befogadás reményében. A pedagógusok/oktatók esetében a gyermekjóléti rendszertől való segítségkérést szintén az óvodai és iskolai szociális segítővel való együttműködés mértéke valószínűsíti. A segítő segítségkérését azonban nem valószínűsította más szakemberek jelenléte az intézményben. A pedagógusok/oktatók esetében viszont a segítségkérést valószínűsította több szakember jelenléte is, mint az iskolapszichológus, a fejlesztőpedagógus, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, valamint a védőnő. Ez arra

utalhat, hogy a pedagógusok számára ezeknek a már régebben beágyazott szakembereknek a munkaköre és funkciója egyértelműbben értelmezhető, a közös munka eddigi megtapasztalásán alapulhat, melynek tényleges okát és mélységét a későbbiekben egy másik kutatás keretén belül célszerű vizsgálni.

Az óvodai és iskolai szociális segítők megoldási javaslatai a szakma sokrétűségét mutatják, megjelenik bennük a jelzőrendszeri tagként való felelősségük is. A segítők érdemnek az egyéni, csoportos és közösségi beavatkozási szintekből (melyek feltárásával más tanulmányok is foglalkoztak, pl. Herczeg 2023, 2024). Kulcsfontosságú a delegálás, amely a kompetenciahatárok kényes kérdését is felveti. A szakirodalom egyetért abban, hogy a hatékonyság érdekében alapvető az interprofesszionális együttműködés és a kompetenciahatárok tiszteletben tartása (Galuske 2019, Bozó-Kutyifa 2020, Budai 2020). A pedagógusok körében továbbra is gyakori, hogy a problémát „házon belül” igyekeznek megoldani, saját belső eszköztáruk mozgósításával. Mindazonáltal tapasztalható egy nyitás, ahol megjelenik a teammunka fontossága, és a pedagógusok is említik más szakemberek bevonását (pl. segítők, pszichológus), továbbá a segítőknél és a pedagógusoknál is hasonló megoldási módokkal találkozhattunk a példák során. A vignetták által felvázolt helyzet megoldása az indikátorok mentén, mint a válás, a magatartási probléma vagy a *bullying* megkívánja a különböző beavatkozási szinteken végzett munkát mind a segítőtől, mind a pedagógusoktól egyaránt. Nem megkerülhető a gyermekkel kétszemélyes helyzetben való problémafeltárás, illetve az osztály/csoport edukálása és a beilleszkedés segítése a felek számára. A bizalmi légkör, az értő figyelem elengedhetetlen, segíti az együttműködést. A szülők, pedagógusok/segítők, más szakemberek bevonása is ezt segíti, hiszen az óvodán, iskolán belül kapott segítség átültetése a mindennapokba nagyon fontos, mivel minél több embertől és a lehető legtöbb gyermeket/fiatalt érintő közegben sikerül támogatást adni, annál valószínűbb, hogy egy optimális védőháló alakulhat ki, melyben hosszú távú megoldás születhet.

A kutatás eredményei azonban korlátokkal rendelkeznek a mintavételből fakadóan, hiszen a populáció ismeretének hiányán kívül a kitöltési és együttműködési hajlandóság is vegyes képet mutatott. Az óvodai és iskolai szociális segítők nyitottabbak a téma iránt és együttműködőbbek voltak a kitöltés terén is, mint a nevelési, oktatási intézményben dolgozó pedagógus/oktató kollégák. Volt, ahol bizonyos indokokkal, legtöbbször a leterheltségre hivatkozva történt vezetői elutasítás, máshol a kollégáknak ugyan kiküldték a kréta rendszeren keresztül a kérdőívet, de ők nem töltötték ki azt. A segítők részéről többször volt akadály a humánerőforrás hiány. A nyitott kérdésekre adott válaszokban, ahogy fentebb is említettük, megjelentek negatív és pozitív értelemben vett kritikák is.

Összességében elmondható, hogy az óvodai és szociális segítő tevékenység megjelenése óta mind a segítők, mind a nevelési, oktatási intézmények sok mindenben mentek keresztül (pl. Covid19-járvány) azon felül, hogy a megjelenő új tevékenység integrálása és a szakemberekkel való együttműködés is új és komplex feladatuk lett. A fenti eredmények, ahogy említettük, egy nagyobb lélegzetű kutatás részeredményei, ennek ellenére körvonalazódni látszik az egymásba vetett bizalom alakulása, látszódnak a kapcsolódás jelei, hol intenzívebben, hol kevésbé, de ennek komplexitása és megítélése számos olyan faktor figyelembevételét kívánja, melyek egy része még a mai napig a szakemberek és pedagógusok mindennapjaiban vár feltárássra és megértésre. Ezáltal tanulmányunk bővíti a mindennapi munka során tapasztaltakról szóló tudományos eredményeket, amire eddig más kutatás nem vállalkozott, csak elvétve történtek próbálkozások. Egy azonban már most biztos, amit egy segítő és egy pedagógus egymástól függetlenül, több vármegyei távolságra egymástól fogalmazott meg: közősek a gyermekeink, közös a célunk, ismerjük meg egymást, úgy az összefogás is könnyebb lehet!

HIVATKOZÁSOK

- Benedek L. (2005) *Játék és pszichoterápia*. Budapest: Könyvfakasztó.
- Berzin S. C. – O’Brien K. H. – Frey A. – Kelly M. S. – Alvarez M. E. – Shaffer G. L. (2011) Meeting the social and behavioral health needs of students: rethinking the relationship between teachers and school social workers. *The Journal of School Health*, 81(8), 493–501. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2011.00619.x>
- Bozó-Kutyifa E. (2020) „Vendég a háznál” – Az óvodai és iskolai szociális segítő szerepe és dilemmái. *Szociálpedagógia*, 16, 83–98.
- Budai I. (2020) Az iskolai szociális munka (segítés) egyetemes paraméterei. *Szociálpedagógia*, 16, 7–30.
- Csók C. – Pusztai G. (2022) Parents’ and teachers’ expectations of school social workers. *Social Sciences*, 11(10), 487. <https://doi.org/10.3390/socsci11100487>
- Dominelli, L. (2012) *Green Social Work*. Cambridge: Polity.
- Galuske M. (2019) *A szociális munka módszerei*. Bányai E. (szerk.) Budapest: L’Harmattan Kft.
- Herczeg V. (2023) Óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység gyakorlati tapasztalatai az egyéni beavatkozási szinten. *Esély: Társadalom- és Szociálpolitikai Folyóirat*, 34(1), 63–80. <https://doi.org/10.48007/esely.2023.1.4>
- Herczeg V. (2024) Óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység tapasztalatai csoportos és közösségi szinten. *Esély: Társadalom- és Szociálpolitikai Folyóirat*, 35(1), 49–63. <https://doi.org/10.48007/esely.2024.1.3>
- Herczeg V. – Héderné Berta E. (2023) Bevezető gondolatok az óvodai és iskolai szociális munka lehetőségeiről. *Új Pedagógiai Szemle*, (11–12.), 64–74.
- Homoki A. – Herczeg V. (2024) Multiteam a szociális esetmunkában mint indirekt beavatkozási forma. Multiteam gyakorlat a humánsegítő képzésben. *Szociálpedagógia*, 23, 161–175.
- Kalocsai A. – Pátkainé Szmulai R. – Tisztli H. (2020) Az óvodai és iskolai szociális munka bevezetésének tapasztalatai szolgáltatásvezető, szakmai koordinátor és a szolgáltatást gyakorló szociális munkás összegzésében. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*, 7(2), 1–17. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2020.7/2/6>
- Kopasz M. – Balogh K. – Kiss M. (2025) Változatok az iskolán belüli szociális munkára. Egy kvalitatív kutatás eredményei. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 1, 1–30 <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.1.1>
- Losonczy Á. (1977) *Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben*. Budapest: Gondolat.
- Lynn C. J. – McKay M. M. – Atkins M. S. (2003) School Social Work: Meeting the Mental Health Needs of Students through Collaboration with Teachers, *Children & Schools*, 25(4), 197–209, <https://doi.org/10.1093/cs/25.4.197>
- Máté Zs. (2018) Iskolai szociális munka. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat* 5(3), 1–22. <https://doi.org/10.29376/parbeszed/2018/3/2>
- Payne M. (2014) *Modern Social Work Theory 4th ed.* Oxford: Oxford University.
- Perlman H. (1957) *Social casework, a problem solving process*. Chicago: University of Chicago.
- Roth G. (2019) Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység bevezetése a Soproni járás köznevelési intézményeiben. Képzés és Gyakorlat: *Neveléstudományi folyóirat*, 17(3–4), 241–248. <https://doi.org/10.17165/TP.2019.3-4.21>
- Sarnoff C. A. (2004) *Symbols in Structure and Function Volume 3* – Symbols in Culture, Bloomington: Art and Myths. Xlibris.
- Starobinski J. (2006) *1789 – Az értelem jelképei*. Budapest: Európa.
- Szabó L. (2023) Az óvodai és iskolai szociális segítés megvalósulása Budapest XVII. kerületében. *Szociálpedagógia*, (21), 155–158.
- Szecskó J. (2022) Iskolai szociális munka Magyarországon és Nagy-Britanniában. *Különleges Bánásmód – Interdiszciplináris folyóirat*, 8(2), 57–71. <https://doi.org/10.18458/KB.2022.2.57>
- Szecskó J. (2024) Az iskolai szociális segítő tevékenység tapasztalatai a kutatások tükrében. *Különleges Bánásmód – Interdiszciplináris folyóirat*, 10(2), 19–30. <https://doi.org/10.18458/KB.2024.2.19>
- Woods, R. (1992) A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése. In „Pokolra kell annak menni...” (Periferia *Seria 1.*) Budapest: Népjóléti Minisztérium, 16–35.

EGYÉB HIVATKOZÁSOK

- Belügyminisztérium (2022) Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység módszertani útmutatója. Budapest: Belügyminisztérium. Elérhető: <https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2022/10/Az-ovodai-es-iskolai-szocialis-segito-tevekenyseg-modszertani-utmutatoja-2022..pdf>. (Kaszáné Tóth). [Letöltve: 2025-05-20].